

שיעור כללי

יסודות בענייני יבום ופריה ורביה וענין צרת איילונית

נעסוק היום בעז"ה ביסודותיהן של מצוות יבום ושל מצוות פריה ורביה הפרוסות במספר סוגיות במסכתנו ובמקומות נוספים. נקודת המוצא לדיון תהיה סוגיית צרת איילונית בדף יב, אך עיקרו של הדיון בעניינים הנ"ל.

סוגייתנו

- יש לראות סוגיית הגמ' יב. 'אמר רב אסי צרת איילונית אסורה שנאמר 'והיה הבכור אשר תלד' עד יב: (למעלה) 'כי אתא רבין'.
  - שיטת רש"י בביאור דעת רבא בנויה על דברי הבה"ג. ראה את הבה"ג והסבר לעצמך במה נחלקו רב אסי ורבא לפי דעתו.
  - ראה את שיטת הרמב"ן בסוגיין על פי הירושלמי והסבר לעצמך במה נחלקו רב אסי ורבא לפי דעתו.

ביסודות היבום

- מצוות היבום מתקיימת בביאה ראשונה בלבד – ראה בענין זה:
  - משנה כ. 'כלל אמרו ביבמה'. וגמרא בדף כ: 'אלא אמר רבא גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שנייה'
  - ריטב"א בחידושויו שם. ותוס' חכמי אנגליה סנהדרין נג.
- עיקר קיום מצוות היבום הוא הקנין – ראה בענין זה:
  - קובץ הערות לר' אלחנן וסרמן סימן יא' אות א'. (דברי ר' אלחנן מתייחסים לדברי התוס' ב: ד"ה 'ואחות אשתו' יש לראות רק תחילת דברי התוס' עד 'ועוד נראה לחלק').
  - (חזון אי"ש סימן קל ס"ק ו') דברי החזו"א להרחבה בלבד.
- מצוות היבום על האיש – ראה בענין זה:
  - שו"ת הרשב"א ח"א סי' יח' וחינוך תקצח'.

ביסודות פריה ורביה

- מקור פטור האשה מפרו ורבו בגמ' סה: במשנה 'האיש מצווה ובגמ' שם עד 'אמר רבי אילעא'.
  - וראה רש"י על התורה ושפתי חכמים שם.
- גדר החיוב במצוות פרו ורבו.
  - ראה שאילתות דרב אחאי גאון קסה' והעמק שאלה להנצי"ב שם

פסר הלכות גדולות סימן כט - הלכות עריות

איילונית דקתני דשריא בין הוה ידע בה גברא דאיילונית היא בין לא הוה ידע בה, דאמר רבא (שם יב ב) הילכתא צרת איילונית מותרת ואפילו הכיר בה ואפילו צרת בתו איילונית, טעמא מאי אמר רחמנא כי מינסבא חדא מעריות לעלמא לא אסרה לה לצרתה משום דלאו במקום ייבום היא, דגמר עליה עליה כי דאמרין במקום מצוה הוא דאסירא צרה שלא במקום מצוה שריא צרה, איילונית נמי כיון דלאו בת לידה היא לאו בת ייבום היא, דכתיב (דברים כה, ו) אשר תלד פרט לאיילונית שאינה יולדת, השתא נמי כמאן דליתה לערוה ושריא צרתה דהא לאו מקום מצוה.

חידושי הרמב"ן מסכת יבמות דף יב עמוד א

הא דאמרין צרת איילונית מותרת, מצינו בירושלמי ששאלו טעמו של דבר וכך אמרו שם ר' בון בר' חייא אמר ר' אבא בר ממל בעי איילונית ואשת אחיו שלא הי' בעולמו היו בפרשה מה חמית מימר איילונית צרתה מותרת ואשת אחיו שלא הי' בעולמו צרתה אסורה, א"ל איילונית מטעם אחר הוצאתה אשר תלד יצתה זו שאינה יולדת לא דיין שאינה מתייבמת אלא שאתה מבקש לאסור צרתה אבל אשת אחיו שלא הי' בעולמו ערוה היא וערוה פוטרת צרתה, פי' איילונית כיון שלא פטרה הכתוב אלא לפי שאינה ראויה להתייבם היאך נאסור צרתה והלא אף היא אם היתה ראויה לילד כצרתה מתייבמת, אבל אשת אחיו שלא הי' בעולמו הכתוב עשאה עליו ערוה אף על פי שראויה להתייבם.

חידושי הריטב"א מסכת יבמות דף כ עמוד ב

אמר רבא גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שנייה. פי' דמדאורייתא מותרין בביאה ראשונה דאתי עשה ודחי לא תעשה ואסורין בביאה שנייה דהא איקיימא לה מצוה דרמיא עליה, וא"ת כל יבמה נמי תיתסר בביאה שנייה ותחזור לאיסור אשת אח דהא איקיימא בה מצות ייבום ומאי שנא הא מהא, י"ל דביבמה דעלמא שאין בה אלא איסור אשת אח גזירת הכתוב הוא שהתירו לגמרי במקום מצות יבום וכדכתיב ולקחה לו לאשה כדי שלא יפקפק בדבר וגם שרוב נשים אינן מתעברות בביאה ראשונה, אלא כשיש שם איסור אחר לא התיר הכתוב כלום אלא שיהא כדונו וכיון דמשום דדחי עשה ללא תעשה הוא דאתי עליו לנו אלא בפחות ממה שאפשר לקיום מצותו, הילכך לא שריא אלא ביאה ראשונה, ומיהו ביאה ראשונה כולה שריא דאע"ג דיבם קונה בהעראה כדאיתא לקמן במכילתין מ"מ אין הקמת זרע אלא בגמר ביאה, וא"ת ובביאה ראשונה כולה ג"כ אין הקמת זרע דקי"ל שאין אשה מתעברת מביאה ראשונה, י"ל דהא אפשר להתעבר במיעוץ כדאיתא לקמן וכיון דאפשר בהא לא שריא ליה טפי.

תוספות חכמי אנגליה סנהדרין נג.

שנייה שאין בה מצות עשה וא"ת והא אין אשה מתעברת מביאה ראשונה והיאך קיים מצוות עשה מביאה ראשונה יש לומר דעד שמתעברת קרי ביאה ראשונה.

קובץ הערות סימן יא סעיף א

(א) [ב' ע"א] בתוד"ה ואחות אשה, וז"ל: ואפילו בא עליה (על יבמתו) בנדותה משמע בפסחים דקני לה וכו' עכ"ל. וקשה להסוברין דמצוה הבאה בעבירה פסולה מדאורייתא, אמאי קא עביד מצוה, הא אין עשה דוחה ל"ת שיש בה כרת. ועוד היכא משכחת לה כלל להך דטעה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור מחטאת [עיינן פסחים ע"ב ב'], דכיון דהיא מצוה הבאה בעבירה, ממילא לא עשה מצוה. וי"ל דטעמא דמהב"ע לא מהני אלא לבטל את קיום המצוה, אבל לא לבטל את ההכשר שחל ע"י המעשה, כמו בעבר ומל בשבת שלא בזמנה, דאף דעשה עבירה, מ"מ המילה כשרה, וממילא נתקיימה המצוה ג"כ, דהמצוה היא שיהא התינוק נימול, והרי הוא מהול מילה כשרה. דדוקא היכא דהעשיה בעצמה היא גוף המצוה, שייך הך דמהב"ע, אבל היכא דעיקר המצוה היא תוצאות המעשה - והעשיה בעצמה

אינה אלא כמו הכשר להמצוה - והעבירה היא בגוף המעשה ולא בתוצאותיה, שפיר המצוה מתקיימת. וכן ביבמתו נדה, דנראה מדברי תוס' כאן, וכן בפי' כיצד (דף כ"ו [ע"ב ד"ה אטו]), דהמצוה הוא הקנין, וכיון דלא שייך לבטל את הקנין מטעמא דמהב"ע, ממילא מתקיימת המצוה.

וכן י"ל בהא דמבואר בירושלמי פי' כיצד [ה"ו] דממזר בנו הוא לכל דבר, אף לענין פריה ורביה, והקשו בזה דהוי מהב"ע. וי"ל ג"כ, דכיון דקיום המצוה אינו ע"י הביאה אלא בלידת הבנים, והביאה אינה אלא הכשר מצוה, והעבירה היא בהביאה עצמה, וכיון שיש לו בן, ממילא נתקיימה המצוה.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן יח

חזון אי"ש אבן העזר קל, ו

שאלת למה אין מברכין על המצות כולן כגון המלוה את חברו והטוען עמו וכיוצא בהן.

תשובה זו שאלה עמוקה ודבר שעמדו עליו הראשונים זצ"ל ונסתבכו בו הרבה מפני מה מברכין על מקצתן ואין מברכין על כולן ואי זו שמברכין עליה ואי זו שאין מברכין עליה. ואין הענין תלוי בטעם אחד שאתן לך כלל אחד בהם... וכן אין מברכין על מצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה. מפני שאפשר שלא יתרצה בה חברו ונמצא מעשה מתבטל.... ואין מברכין על מצוה שעיקרה אינה מצוה כגון חליצה ויבום שהעיקר משום פריה ורביה והיא אינה מצווה על פריה ורביה.

ספר החינוך פרשת כי תצא מצוה תקצח מצוות היבום

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים. ועובר על זה ולא יבם יבמתו, כלומר שלא בא עליה ביאה אחת שהיא עיקר מצות עשה זה או שלא פטרה בחליצה, ביטל עשה זה.

ומבואר בשה"ש בשם רי"ז דאם נכנסה בלא עדים אינה יולדת
בגט ולריבה תלוי, ומבואר מזה דלא מהני סברה זו לפטרה מתיקה כל שלא קנאה בביאה זו, וכן מוכח סברה זו מביאה קטן דפי' הו' קדושין י"ט א' דמכא דממטט אשה קטן שמעיין דלא קני לה מה"מ, והנן יבמות ל"ו ב' דאם מה קטן חוללת, ואם אחיה דביאה פוטרה אף שלא קנאה כבר נפטרה אף שלא קנאה ומיכו י"ל דחוללת בשביל מאמר של קטן, אבל נפי' בנשא אחרת משהגדיל ביאה או הלויכה של השני פוטרה את הראשונה, ומבואר בנמש"ש דאין הברכה פוטרה, ועוד דביא עומה מהיבמה דלא כו"ל אשה ב' מה"מ, אלא ודאי כל שלא קנאה לא נפטרה בביאה זו, וקרא כתיב ונקחה לו לאשה, והנן ריש קדושין וקו"ב את עומה בחליצה וצמיחה ביבום, ואינו בביאה לא קתני.

בראשית פרק א, כז-כח

(כז) וַיְבָרֵךְ אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצִלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: (כח) וַיְבָרֵךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּבְשֵׁתָהּ וּרְדוּ בְדִגְתָּ הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכֹל חַיַּה הַרְמִשָּׁת עַל הָאָרֶץ

רש"י בראשית פרשת בראשית פרק א פסוק כח

וכבשה - חסר וי"ו, ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא ילחנית, ועוד ללמדך שהאיש שדרכו (ח) לכבוש מצוה על פריה ורביה ולא האשה:

שפתי חכמים בראשית פרשת בראשית פרק א פסוק כח אות ח

ר"ל שדרכו לכבוש במלחמה הוא מצווה על פריה ורביה, ועוד י"ל שהאיש דרכו לכבוש את הנקיבה לתשמיש אף אם היא אינה רוצת, אבל האשה אינה יכולה לכבוש את האיש לתשמיש דאין קישוי אלא לדעת, והכי משמע מן הפסוק פרו ורבו וכבשה מי שדרכו לכבוש, (מהרש"ל), והוצרך רש"י לבי' טעמים, דאי לטעם הראשון לבד היה קשה מה ענין זה אצל ברכה, לכן פירש ועוד וכו', ולד"א לבד קשה דאם כן הוה ליה למימר וכבשה פרו ורבו ורדו.

שאלות דרב אחאי פרשת וזאת הברכה שאלתא קסה

שאלתא דמיחייבין דבית ישראל למינסב נשי ואולודי בני ומיעסק בפריה ורביה דכתי' קחו נשים והולידו בנים ובנות

העמק שאלה לנצי"ב שם

ביאר רבינו דעיקר מצות פו"ר הוא ע"י קידושין וחופה דרך נשואי אשה. ולא כמש"כ הרא"ש כתובות פ"א בזה"ל שאם לקח פילגש וקיי' פו"ר אינו מחויב לקדש אשה כו' והילכך לא נתקנה ברכה למצוה זו. ואף בנושא אשה לשם פו"ר כיון דאפשר לקיים פו"ר בלא קידושין. ולא דמי לשחיטה שאינו מחויב לשחוט ולאכול ואפ"ה כשהוא שוחט לאכול מברך. דהתם א"א לאכול בלי שחיטה אבל הכא אפשר לקיים פו"ר בלא הקידושין וגם אפקי' קרא בלשון צווי דכתיב וזבחת ואכלת אבל הכא כתיב כי יקח איש כו' כ"ז דברי הרא"ש ז"ל. והרמב"ם ז"ל חולק בתרתי. חדא דמצות פו"ר ע"י נשיאת אשה בקידושין היא כמש"כ בה' אישות פט"ו ה"א האשה שהרשת את בעלה אחר הנשואין שימנע עונתה ה"ז מותר בד"א שהי' לו בנים שכבר קיים פו"ר אבל לא קיים חייב לבעול בכל עונה עד שיהי' לו בנים מפני שהוא מ"ע פרו ורבו כו' ולשיטת הרא"ש מאי שייך מצות עונה הקבועה ע"י חז"ל למצות פו"ר. הרי עליו לבעול בכל עת שאפשר לפי בריאותו. אלא ס"ל להרמב"ם דאע"ג דודאי מי שיש לו בנים בלא קידושי אשה קיים פו"ר מכ"מ מדצוה הנביא לישא אשה כדי להוליד בנים. הרי דעיקר מצות פו"ר הוא שיתנהג מנהג אישות בשביל זה. ממילא אינו חייב לבעול אלא בעונה השייך לאישות. והכי מבואר עוד ממש"כ הרמב"ם שם עוד בה"ב אם עבר עשרים שנה ולא נשא ה"ז מבטל מ"ע דפו"ר. ובגמרא דקידושין דכ"ט לא נזכר זה הזמן אלא לנשיאת אשה ולא לפו"ר. אלא ודאי הא בהא תליא. וצ"ל לפי דעת הרמב"ם בהא דאי' בפסחי' דע"ב אשתו נמי קעביד מצוה באשתו מעוברת והאיכא מצות עונה שלא בשעת עונתה כו'. ומשמע דלגבי מצות פו"ר לא מהני אלא במה שאשתו מעוברת ולא במה שהוא שלא בשעת עונתה אבל לדעת הרמב"ם צ"ל דלפי דמוקי שלא בשעת עונתה מיושב קו' הראשונה ג"כ. וזהו דעת רבינו שהקדים למצות פו"ר מצוה למינסב אשה והביא מקרא דירמי':

ירמיהו פרק כט, ד-ו

פה אמר יקח צבאות אלהי ישראל לכל הגולה אשר הגלית מירושלם בגולה: (ה) גנו בתים ושביו ונטעו גנות ואכלו את פריה: (ו) קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים ותלדנה בנים ובנות ורבו שם ואל תמנעו: